

NN31545.1158

I
NOTA 1158

juni 1979

Instituut voor Cultuurtechniek en Waterhuishouding
Wageningen

**BIBLIOTHEEK
STARINGGEBOUW**

MOGELIJKE THEMA'S VAN ONDERZOEK VOOR DE
AFDELING BEWONING LANDELIJKE GEBIEDEN

ir. E.J. Verweij

BIBLIOTHEEK DE ZAAT
Droevendaalsesteeg 3a
Postbus 241
6700 AE Wageningen

Nota's van het Instituut zijn in principe interne communicatiemiddelen, dus geen officiële publikaties.

Hun inhoud varieert sterk en kan zowel betrekking hebben op een eenvoudige weergave van cijferreeksen, als op een concluderende discussie van onderzoeksresultaten. In de meeste gevallen zullen de conclusies echter van voorlopige aard zijn omdat het onderzoek nog niet is afgesloten.

Bepaalde nota's komen niet voor verspreiding buiten het Instituut in aanmerking

1791361

13 FEB. 1998

CENTRALE LANDBOUWCATALOGUS

0000 0941 2111

INHOUD

	blz.
1. INLEIDING	1
2. MOGELIJKE THEMA'S VAN ONDERZOEK	2
2. 1. Kleine kernen	2
2. 2. Boerderijverplaatsing	4
2. 3. Particulier grondgebruik	5
2. 4. Cultuurhistorie	6
2. 5. Landinrichtingswet	6
2. 6. Wet geluidshinder	7
2. 7. Stadsrand	7
3. PROBLEEMSTELLING	12

BIJLAGEN: Verslagen van gesprekken met:

1.	PPD Noord Brabant
2.	LD Noord Brabant
3.	PPD Zuid-Holland
4.	LD Zuid-Holland
5.	PPD Groningen
6.	LD Groningen
7.	PPD Gelderland
8.	LD Gelderland
9.	LEI, afd. Structuuronderzoek
10.	LD, Centrale Directie

1. INLEIDING

In deze nota wordt verslag gedaan van gesprekken, welke begin 1979 hebben plaatsgevonden in het kader van de programmering van onderzoek op de afdeling Bewoning Landelijke Gebieden.

Aanleiding hiertoe vormde een eerste afsluiting van het verblijfs-recreatie-onderzoek op deze afdeling, alsmede de afronding van het onderzoek Streekdorpen en Lintbebouwing in de provincie Groningen. Het doel van de gesprekken was te komen tot een prioriteitsstelling in het onderzoeksprogramma op basis van vragen uit de praktijk van ruimtelijke ordening en landinrichting, welke zich lenen voor nader onderzoek door de afdeling Bewoning.

De gesprekken zijn gevoerd met vertegenwoordigers van de Centrale Directie van de Landinrichtingsdienst en vier Directies Landinrichting, Grond- en Bosbeheer, t.w. Noord-Brabant, Zuid-Holland, Groningen en Gelderland, medewerkers van de Provinciale Planologische Diensten in deze vier provincies, alsmede van het Landbouw-Economisch Instituut, afd. Structuuronderzoek. Van ICW-zijde namen aan deze gesprekken deel: prof. ir. C. Bijkerk, ir. Th. Michels en ir. E.J. Verweij.

Een notitie met onder meer een beschrijving van de werkzaamheden van de afdeling Bewoning tot nu toe, alsmede een opsomming van enige suggesties voor nieuw te entameren onderzoek, diende als uitgangspunt voor de gevoerde gesprekken (VERWEIJ, 1978).

Verslagen van de afzonderlijke gesprekken zijn als bijlagen toegevoegd. De onderwerpen welke als mogelijk object van onderzoek in de gesprekken naar voren zijn gekomen zijn samengevat en gerangschikt naar zeven thema's: kleine kernen, boerderijverplaatsing, particulier grondgebruik, cultuurhistorie, landinrichtingswet, wet op de geluidshinder en stadsrand.

Zoals al in de benaming naar voren komt was het niet mogelijk in de categorisering van de veelheid van onderwerpen een strikte scheiding aan te brengen.

In het volgende hoofdstuk worden de genoemde thema's in aparte paragrafen besproken. Waar in de tekst tussen haakjes wordt verwezen naar bepaalde diensten, betekent dit dat een en ander uitsluitend of in het bijzonder is ontleend aan hetgeen door vertegenwoordigers van de desbetreffende diensten naar voren is gebracht.

Als laatste in de rij wordt de stadsrand genoemd als mogelijk thema van onderzoek. In nagenoeg alle gevoerde gesprekken kwam dit als een zeer belangrijk onderwerp naar voren, zij het dat het in uiteenlopende vormen als nader te onderzoeken probleem werd gesteld. Naast gunstig lijkende perspectieven voor onderzoek hiernaar op de afdeling Bewoning is dit de reden dat voor dit onderwerp in hoofdstuk 3 een eerste algemene probleemstelling voor onderzoek is geformuleerd, welke al naar gelang de optiek is onder te verdelen in een ruim aantal deelproblemen.

Wanneer het onderzoek is gelokaliseerd in een bepaald gebied, kan een keuze worden gemaakt voor nader te bestuderen deelproblemen en kan een en ander meer concreet worden ingevuld.

VERWEIJ, E. J., 1978. Onderzoek van de afd. Bewoning Landelijke Gebieden, overwegingen en suggesties, notitie.

2. MOGELIJKE THEMA'S VAN ONDERZOEK

2.1. Kleine kernen

In de notitie welke diende als uitgangspunt bij de gesprekken werden enige suggesties voor onderzoek genoemd, samenhangend met de 'leefbaarheid van kleine kernen'.

Uit de reacties bleek dat hier althans in het kader van landinrichting geen duidelijke problemen werden gesignaleerd, welke om nader onderzoek zouden vragen.

Een uitzondering wellicht vormde de PPD-Zuid-Holland, waar werd gesteld dat weinig bekend was over de relatie tussen ontwikkelingen in de landbouw enerzijds en kleine kernen anderzijds, al werd daarmee vooral bedoeld op aspecten van de werkgelegenheid.

Naar problemen welke zich voordoen in kleine kernen is uitgebreid onderzoek gedaan. De literatuur over het fenomeen 'kleine kern' bestaat een veelheid van onderzoeken, verricht vanuit een grote verscheidenheid aan disciplines. De problemen betreffen in de eerste plaats de kernen als leefgemeenschap en als ruimtelijke eenheid, waarbij de relatie met het omliggend gebied secundair is: het op peil houden van het voorzieningsniveau, het in stand houden van schaal en karakter van de dorpen bij groei van het inwonertal, de financiering van woningbouw op kleine schaal, een effectief vestigingsbeleid voor gemeenten resp. kernen (o. m. PPD-Groningen en Zuid-Holland).

De problemen doen zich niet algemeen voor: met betrekking tot het voorzieningsniveau werd aangetekend dat in Brabant voor praktisch alle kernen geldt dat binnen 5 km wel een basisschool aanwezig is. (PPD-Noord-Brabant).

De relatie met het omliggend gebied is wel aan de orde bij de vraag of de groei van de woningvoorraad gestalte dient te krijgen door middel van uitbreiden of inbreiden van kernen (PPD-Noord-Brabant): enerzijds geldt als planologische doelstelling verdere uitwaaiing van bebouwing tegen te gaan, anderzijds betekent inbreiding veelal een verlies van gewaardeerde open - agrarische - ruimten binnen de bebouwde kom.

De aanwezigheid van gronden en panden met een agrarische bestemming in de bebouwde kom bleek echter ook vragen op te roepen (zie 2. 2. 'Boerderijverplaatsing').

De PPD-Gelderland stelde dat in de kleine-kern-onderzoeken weinig of geen aandacht wordt besteed aan kleine buurtschappen in het landelijk gebied. Als voorbeeld werd daarbij de zeer verspreide bebouwing genoemd, zoals deze in het hoevenlandschap van Oost-Gelderland voorkomt. Hoe functioneren deze woonschappen in het agrarisch produktiemilieu? Is sociale binding een juist criterium voor het verkrijgen van woonvergunningen voor deze buurtschappen?

Waar verspreid voorkomende bebouwing in het buitengebied in vervallen staat verkeert dient - aldus de LD-Gelderland - sanering plaats te vinden. Een inventarisatie van voorkomende gevallen zou inzicht geven in omvang en spreiding van oude agrarische opstallen welke saneringsrijp zijn. Hierbij zou het van belang zijn saneringscriteria op te stellen waarin landschappelijke aspecten mede een rol spelen.

Voor wat betreft de relatie met landinrichting werd door de diverse diensten wel onderkend dat de aanwezigheid van kleine woonkernen gevolgen heeft die de inrichting van het landelijk gebied direct raken, echter zaken als dorpsreconstructie en andere maatregelen, de bebouwde kom betreffende, kunnen slechts zeer beperkt in het kader van herinrichting plaatsvinden.* Noodgedwongen blijven kleine kernen doorgaans enclaves in herinrichtingsgebieden: de financiering loopt via Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening door middel van de procedures van de Wet op de Stadsvernieuwing. Uitzondering hierop vormt het herinrichtingsgebied Oost Groningen en de Gronings-Drentse Veenkoloniën welke dan ook geen enclaves kent.

2.2. Boerderijverplaatsing

Het ligt in de verwachting dat ook in de toekomst nog in meer dan incidentele gevallen boerderijverplaatsing zal plaatsvinden, zowel van bedrijven gelegen in het buitengebied als in de bebouwde kom van dorpen.

Voorts zullen, gegeven het aantal bedrijfshoofden zonder opvolger en de te verwachten verdere bedrijfsvergroting ook ten gevolge van bedrijfsopheffing agrarische woon- en bedrijfspanden blijven vrijkomen (LEI). De vraag doet zich voor welke bestemming de oude agrarische woon- en bedrijfspanden krijgen na verplaatsing of opheffing van het bedrijf**, dan wel – gegeven de consequenties voor agrarische en andere bestemmingen in de omgeving – wat de bestemmingsmogelijkheden zijn. Bij dit laatste kan naast gebruik voor woondoeleinden worden gedacht aan uitoefening van bepaalde ambachten (LD-Zuidholland). In inrichtingsvoorstellen zou de bestemming van dergelijke panden meer planmatig kunnen worden opgenomen (LD-Centrale Directie).

* In de ontwerp-landinrichtingswet wordt bij de toelichting op artikel 5 de mogelijkheid voor maatregelen t. b. v. dorpsvernieuwing in het kader van landinrichting wel opengelaten.

** Het LEI heeft een dergelijk onderzoek uitgevoerd in een aantal Limburgse gemeenten (JACOBS, A. J., 1978. De bestemming van vrijgekomen agrarische gebouwen)

Met name wanneer verplaatsing van bedrijven welke zijn gelegen in de bebouwde kom van dorpen, wordt overwogen doet zich de vraag voor of naast landbouwkundige overwegingen (veehouderij: boerderij bij de grond) andere factoren in de afweging moeten worden meegenomen, zoals landschap, cultuurhistorie en de bestemming van de oude panden.

Aan vestiging in de bebouwde kom kunnen enerzijds nadelen zijn verbonden voor boer en omwonenden: beperkingen voor de bedrijfsvoering resp. verkeershinder of stankoverlast. Anderzijds kunnen bedrijven in de dorpskom gewaardeerde elementen vormen in het dorp als leefgemeenschap of als ruimtelijk gegeven: bijdrage aan het landelijk karakter, directe verkoop van produkten, afwisseling in het ruimtelijk patroon (LD-Zuid-Holland, PPD-Noord-Brabant en -Groningen).

2.3. Particulier grondgebruik

Gegeven de problemen die particulier grondgebruik in het landelijk gebied met zich mee kan brengen voor de landbouw en landinrichting (o. a. hinderwet beperkingen resp. verminderde uitruilbaarheid van gronden) is de vraag van belang hoe de ontwikkeling van deze vorm van grondgebruik zal zijn: wat zijn de motieven (LD - Centrale Directie); welke omvang heeft het verschijnsel aangenomen; in welke mate is verdere groei te verwachten (LD - en PPD Zuid-Holland, PPD- Noord-Brabant).

Het particulier grondgebruik in Noord Brabant heeft een lange geschiedenis en de verwachting is dat deze penetratie van het buitengebied zal doorgaan (LD - Noord-Brabant), niet alleen door middel van nieuwbouw, maar ook door het onttrekken van bestaande panden aan de agrarische bestemming na opheffing of verplaatsing van het bedrijf.

De problemen welke dit niet-agrarisch grondgebruik oplevert zijn in de concrete situatie veelal duidelijk. De oplossing hiervan vormt een planologisch-juridische kwestie: toepassing van instrumenten welke het mogelijk maken in de verschillende situaties vormen van niet-agrarisch grondgebruik te weren uit delen buitengebied (LD -Noordbrabant).

Naast de nadelen, verbonden aan het verschijnsel, zijn er overigens ook voorbeelden te noemen waar het gebruik en beheer door indi-

viduele particulieren hebben bijgedragen aan de landschappelijke waarde van het gebied (LD - Gelderland). Gegeven de kennelijke behoefte aan vestigingsmogelijkheden in het buitengebied voor niet-agrariërs zou dit planmatig kunnen worden opgenomen in inrichtingsvoorstellen: zo zouden bij nieuwbouw van boerderijen in gehuchtvorm daartoe aan te wijzen plaatsen kunnen worden gereserveerd voor burgerbebouwing (LD - Centrale Directie).

2.4. Cultuurhistorie

Van ouds bestaande wegen, waterlopen, dijkjes e. d. kunnen cultuurhistorisch waardevolle belijningen vormen in een gebied. Behoud daarvan uit een oogpunt van cultuurhistorie of ten behoeve van de recreatieve aantrekkelijkheid van het gebied (te denken valt o. m. aan gebruik van bestaande ontsluitingswegen als fietspaden) kan gevolgen hebben voor de agrarische bedrijfsvoering. De vraag is hoe een en ander kan worden afgewogen en valt in te passen in inrichtingsplannen (LD - en PPD - Groningen).

Cultuurhistorisch waardevolle boerderijstroken zijn als zodanig in het kader van de Monumentenwet niet te beschermen. Verbouwing of uitbreiding van gebouwen kan de karakteristieke 'occupatie-as' verstoren. Anderzijds kan, wanneer deze nieuwbouw verrijst buiten het bebouwingslint, weer de openheid buiten het lint worden aangetast: dichte bebouwingslinten in open weide- en akkerbouwgebieden vormen juist het karakteristieke patroon (PPD - Zuid-Holland).

De vraag doet zich voor wat precies de gevolgen zijn voor agrarische bedrijven, welke deel uitmaken van een beschermd dorpsgezicht of welke individueel op de monumentenlijst zijn geplaatst (LEI).

2.5. Landinrichtingswet

Zoals ook in de ontwerp-landinrichtingswet wordt gesteld geeft het streekplan door middel van de bestemmingen in hoofdzaken het kader aan waarbinnen landinrichtingsplannen gestalte dienen te krijgen.

Enerzijds is daarmee een goede coördinatie in een vroeg stadium van de streekplanvoorbereiding vereist, anderzijds betekent dit — aldus de PPD-Zuid Holland — dat omvattend onderzoek naar niet-agrarische aspecten in het kader van de voorbereiding van landinrichtingsplannen in feite dient plaats te vinden vóór vaststelling van het streekplan.

Volgens artikel 34 van de ontwerp-landinrichtingswet dient het landinrichtingsprogramma een beschrijving te geven van de gevolgen van herinrichting of ruilverkaveling voor de leef- en werkomstandigheden van de bevolking ter plaatse.

Daartoe zal vooral onderzoek nodig zijn naar factoren, welke van invloed zijn op de leefomstandigheden van zowel de agrarische als van de niet-agrarische bevolking, wonend in verspreide bebouwing in het buitengebied. Er bestaat weinig kennis over het verschil in waardering en daarmee van te stellen eisen door deze twee categorieën bewoners.

De te onderzoeken factoren betreffen onder andere aspecten van ontsluiting en daarmee bereikbaarheid van voorzieningen, veiligheid bij woon-werk en -schoolverkeer, landschap en recreatie (LD - Centrale Directie).

2.6. Wet Geluidshinder

Op basis van de wet geluidshinder kunnen zogenaamde stiltegebieden worden aangewezen; welke gevolgen heeft een dergelijke aanwijzing voor de verschillende sectoren zoals wonen, verkeer, landbouw (LD - Zuid-Holland).

2.7. Stadsrand

De overgangsgebieden tussen de stad en het omringend landelijk gebied vervullen veelal uiteenlopende functies.

Enerzijds komen hier vormen van grondgebruik voor, welke zijn te beschouwen als een afgeleide van stedelijke bestemmingen als wonen, nijverheid en diensten. De overgangsgebieden dienen als 'stedelijk uitloopgebied' mogelijkheden te bieden voor diverse recreatievormen.

Daarnaast resulteren verdringingsprocessen in de stad in een verschuiving vanuit de stad naar de randgebieden van diverse vormen van bedrijvigheid en handel, gekenmerkt door hoge terreinquotiënten (aantal m² bedrijfsoppervlakte per werknemer) en een voorkeur voor locaties welke goed bereikbaar zijn per particulier vervoer. Voorts kunnen in voorkomende gevallen, al dan niet als zodanig bestemd, delen van de stadsrand worden beschouwd als potentiële stedelijke woon- of werkgebieden.

Anderzijds bieden de overgangsgebieden plaats aan vormen van agrarisch grondgebruik. De beperktheid van de ruimte welke agrarische bedrijven ter beschikking staat, gegeven de veelheid van niet-agrarische grondgebruiksvormen en de doorsnijding van het gebied door ontsluitingswegen van de stad, kan leiden tot intensivering van de bedrijfsvoering (bij voldoende zekerheid op langere termijn), dan wel tot een toename van het aantal 'nevenberoepers' (LD - Zuid-Holland) of afstoting van bedrijven naar 'hobbyboeren' en andere particulieren met semi- of niet-agrarisch grondgebruik als gevolg.

Vrij algemeen werd dan ook door de landinrichtings- en planologische diensten in de provincies als probleem ervaren hoe de verweving van stedelijke en agrarische functies in standsrandgebieden gestalte dient te krijgen.

De situatie in deze overgangsgebieden wordt veelal gekenmerkt door een 'planologische onzekerheid' (PPD - Zuid-Holland), welke leidt tot allerlei ongewenste verschijnselen. Bij het achterwege blijven van de realisering van bestemmingen, zoals aangegeven in bestemmingsplannen, dan wel bij ontbreken van rechtsgeldige bestemmingsplannen, treedt landbouwkundig stagnatie op omdat wegens het ontbreken van duidelijk perspectief investeringen niet plaatsvinden. Versnippering van het gebied treedt op, waarbij grond wordt gebruikt voor verschillende vormen van marginale bedrijvigheid (autosloperijen e.d.), opslag van goederen (bouwmateriaal, caravanstalling) en andere.

De stadsrandgebieden vallen wegens de onzekerheid ten aanzien van de bestemmingen op langere termijn en de geringe uitruilbaarheid van gronden buiten het ruilverkavelingsblok (LD - Noord-Brabant, PPD - Zuid-Holland).

Overigens geldt veelal hetzelfde voor randgebieden bij dorpen, zodat in dit verband – volgens de LD -Noord-Brabant – in zijn algemeenheid beter kan worden gesproken van overgangsgebieden tussen bebouwde kom en agrarisch gebied.

Bij ontbreken van uitgewerkte bestemmingsplannen biedt een streekplan voor dergelijke gebieden onvoldoende houvast voor het opstellen van landinrichtingsplannen: niet alleen beperkt het streekplan zich tot bestemmingen in hoofdzaken, maar ook wordt in de streekplannen 'nieuwe stijl' minder vastgelegd voor de langere termijn.

Daarom zou ten behoeve van streek- en bestemmingsplanwerk onderzoek naar de eisen, te stellen vanuit de sectoren land- en tuinbouw, zinvol zijn, waar het de termijnen betreft. waarover minimaal duidelijkheid van bestemming en gebruik moet bestaan, wil er sprake zijn van planologische zekerheid voor de betrokkenen (PPD - Zuid-Holland).

Ook al zijn delen van de stadsrand reeds bestemd, toch kan dan het achterwege blijven van de realisering van die bestemming tot een vergelijkbare onzekere situatie leiden: in de noord-oost rand van de stad Groningen en de zuid-rand van Rotterdam zijn parkgebieden geprojecteerd, welke echter vanwege de beperkte financiële middelen voorlopig niet worden gerealiseerd (PPD - Groningen, LD - Zuid-Holland). Hier doen zich overeenkomstige verschijnselen voor als in stadsrandgebieden zonder eenduidige bestemming.

De gevolgen hiervan, ook op langere termijn, zijn niet duidelijk (LD - Zuid-Holland).

Meer in het algemeen kan stadsrandonderzoek zich richten op de mogelijkheden tot (voort-)bestaan van volwaardige agrarische bedrijven*, tot toepassing van relatienota-instrumenten in stadranden, mogelijkheden van beperking tot grondgebonden bedrijven dan wel tot aangepaste vormen van landbouw, mogelijkheden en wenselijkheden van diverse recreatieve voorzieningen (w. o. volkstuinten). Daarbij zou tevens kunnen worden onderzocht of en in hoeverre het mogelijk is flexibiliteit in bestemmings- en inrichtingsplannen in te bouwen,

* Concreet doet dit vraagstuk zich voor met betrekking tot de geleidingszones in het streekplan Midden- en Oost-Brabant

zonder dat dit ten koste gaat van de planologische c. q. rechtszekerheid (o. m. LD - Gelderland).

Aan genoemde vraagstukken samenhangend met de afweging van diverse sectorbelangen, de verweving van functies en planologische onzekerheid is een duidelijk inrichtingsaspect te onderkennen. In algemene zin kan de vraag worden gesteld, volgens welke criteria bij een herinrichting vorm gegeven dient te worden aan een stedelijk uitloopgebied, welke afmetingen dit dient te hebben, welke functies dit dient te herbergen, gegeven onder meer woonkernen van een bepaalde grootte (PPD - Groningen).

Meer concreet: hoe moet vorm worden gegeven aan het zogenaamde recreatief medegebruik van die delen van overgangsgebieden, welke een agrarische hoofdbestemming hebben? Wat zijn daarbij de bedrijfs-economische belemmeringen voor de boer?

Inrichting van de stadsrand, waarbij dergelijke aspecten zich voordoen is aan de orde in Hoogezand, Winschoten en Stadskanaal; op korte termijn dienen voor randzones van deze gemeenten concrete inrichtingsvoorstellen te worden gedaan (LD - Groningen). De nadruk zal daarbij liggen op aspecten van recreatie, landschap (bosaanplant) en landbouw.

Inrichting van randgebieden is met name ook daar aan de orde waar stedelijke uitbreidingen zijn geprojecteerd, bijvoorbeeld Duiven-Westervoort, als groeikern aangewezen (PPD en LD - Gelderland). Hierbij doet zich tevens de vraag voor in welke fasering de inrichting dient te worden gerealiseerd en volgens welke procedures een en ander dient te verlopen; zowel provincie, gewest, gemeenten als recreatieschappen hebben hiermee bemoeienis. Complicaties doen zich voor wanneer het uitloopgebied voor een bepaalde gemeente zich geheel of gedeeltelijk uitstrekt over het territorium van (een) andere gemeente(n).

Naast de reeds genoemde plaatsen zijn in de gevoerde gesprekken als mogelijk onderwerp voor stadsrandonderzoek genoemd:

- Den Haag- Oost, de smalle strook tot aan rijksweg 4 (LD - Zuid-Holland). Het accent in het onderzoek zou vooral liggen op aspecten van recreatie en landbouw.

- Haaglanden (LD - Centrale Directie). In het vooronderzoek, voorafgaand aan de aanvraag voor herinrichting van dit gebied, worden de volgende sectoren onderscheiden: akker- en weidebouw, (glas-) tuinbouw, bosbouw, landschap, natuur, bewoning, recreatie, infrastructuur.

Concrete problemen welke in het eigenlijk onderzoek naar voren zullen komen zijn onder meer: de locatie van woonbestemmingen, de inrichting van glastuinbouwgebieden, de realisering van meervoudig grondgebruik, de verweving van met name extensieve recreatie en landbouw, de realisatie van de 'randstedelijke groenstructuur' (LD - Zuid-Holland).

- Zuid-Limburg (LD - Centrale Directie, LEI). In opdracht van de Rijkse Planologische Dienst verrichten het Landbouw-Economisch Instituut en het Intern. Institute for areal survey and earth sciences (ITC) onderzoek ten behoeve van het bufferzonebeleid.

Onderwerp van onderzoek zijn daarbij de bufferzones Maastricht-Westelijke Mijnstreek en Westelijke Mijnstreek-Oostelijke Mijnstreek. Het gaat hierbij om de volgende vragen:

- a. wat is de relatie tussen de geleidings- en nutsfunctie van de bufferzone;
- b. in hoeverre kan versterking van de aanwezige 'nutsfuncties' (landbouw, natuur) bijdragen tot het openblijven van de bufferzone;
- c. zijn er 'strategisch' belangrijke plekken in de bufferzone;
- d. hoe zijn deze op te sporen;
- e. volgens welke criteria is een bufferzone te begrenzen.

Het LEI verricht het landbouwstructuuronderzoek, terwijl het ITC de morfologische verstedelijking in kaart brengt. Nagegaan wordt welke relaties met het verstedelijkingsproces kunnen worden gelegd en wat de invloed van beleidsmaatregelen (streek- en bestemmingsplannen) is geweest op ontwikkelingen in de bufferzones.

Naast programma's van eisen voor inrichting van de buffers mondt een en ander mogelijkswijs uit in voorstellen voor maatregelen waarmee een beleid, gericht op het openhouden van de bufferzones

kan worden gevoerd anders dan uitsluitend door aankoop van gronden.

- Noorderpark, Utrecht (LD - Centrale Directie). In dit gebied aan de rand van Utrecht doen zich de algemene stagnatieverschijnselen voor van stadsrandgebieden onder invloed van verstedelijkingsdruk, gepaard gaand met planologische onzekerheid en verandering van grondgebruik: diverse semi- of niet-agrarische vormen van grondgebruik komen hier niet planmatig tot stand. Landbouwkundig is de inrichting van het gebied verre van optimaal.

3. PROBLEEMSTELLING

Zoals in de inleiding reeds werd gesteld, is gekozen voor een uitwerking van het onderzoeksthema 'stadsrand' tot een probleemstelling voor verder onderzoek op de afdeling Bewoning Landelijke Gebieden.

In nagenoeg alle gesprekken werd het belang onderstreept van onderzoek naar problemen - uiteenlopend van aard - welke zich voordoen in stedelijke randzones.

Gegeven de taakomschrijving van de afdeling Bewoning, waarin bestudering van samenhangen tussen niet-agrarisch grondgebruik - in het bijzonder aspecten van bewoning - en agrarisch grondgebruik centraal staat, lijkt de stadsrand een geschikt object van onderzoek: juist in het ruimtelijk kader, gevormd door de overgang van stad naar landelijk gebied, wordt de neerslag zichtbaar van een wisselwerking tussen agrarisch en niet-agrarisch - dit is van de stedelijke functies afgeleid - grondgebruik.

Hoewel ook voor andere aan de orde gestelde onderwerpen geldt dat deze uit een oogpunt van onderzoek actualiteit bezitten, was hier òf de relatie met agrarisch grondgebruik en daarmee met aspecten van landinrichting in de praktijk niet duidelijk (2.1 Kleine kernen) òf betrof dit aspecten die niet in de eerste plaats thuishoren op een afdeling Bewoning (zie in par. 2.5.: Effecten van landinrichting op leefomstandigheden van de lokale bevolking).

Een keuze voor stadsrandonderzoek sluit voorts bestudering van andere genoemde onderwerpen als deelaspect niet uit: 2. 2. Boerderijverplaatsing, 2. 3. Particulier grondgebruik, 2. 4. Cultuurhistorie.

Hieronder volgt een eerste globale probleemstelling voor onderzoek met de stadsrand als onderwerp.

De stadsrand is niet meer dan een aanduiding van de locatie waar zich problemen kunnen voordoen, welke om nader onderzoek vragen.

In feite is het onderstaande dan ook eerder een omschrijving van probleemvelden, afhankelijk van de optiek op verschijnselen zoals deze zich voordoen in de stadsrand:

- A. de optiek bij meer fundamenteel empirisch c. q. methodisch onderzoek;
- B. de optiek waarbij knelpunten die zich voordoen in stadsrandgebieden worden beschouwd als een vraagstuk van inrichting;
- C. de optiek van het beleid: met behulp van welke instrumenten en volgens welke procedures kunnen ontwikkelingen in stadsrandgebieden worden gestuurd.

A. Analyse van de ontwikkelingen

A. 1. Empirisch onderzoek

- Welke ontwikkelingen ten aanzien van het grondgebruik doen zich concreet voor in de stadsrand, onderwerp van onderzoek; aan de hand van een typologie van het grondgebruik kunnen ontwikkelingen zichtbaar worden gemaakt.
- Wat zijn de oorzaken van de waargenomen ontwikkelingen; centraal hierbij staat de samenhang tussen de ontwikkeling van stedelijke of daarvan afgeleide functies enerzijds (woon-werkgelegenheid, recreatieve en andere voorzieningen, infrastructuur) en agrarische of daarvan afgeleide functies anderzijds.

Met name verdienen hierbij verdringingsprocessen de aandacht, zoals deze in de stad plaatsvinden onder meer onder invloed van ontwikkelingen met betrekking tot grondprijzen en locatiefactoren voor diverse functies, welke leiden tot verschuiving van functies naar de stedelijke randzones. Welke gevolgen heeft dit voor de ruimtelijke structuur van de randzone en daarmee voor de aanwe-

zige agrarische bedrijven (bedrijfsbeëindiging, toename van neven-beroepers en particulieren)?

A. 2. Theoretisch, methodisch onderzoek

- Wat is uit een oogpunt van economisch grondgebruik de noodzaak voor vestiging van bepaalde grondgebruiksvormen in stadsrandgebieden?
- Volgens welke methodiek kan een afweging van bestemmingen c. q. sectorbelangen plaatsvinden bij locatie in stadsrandgebieden (multicriteria-analyse); welke functies c. q. belangen verdienen prioriteit onder welke voorwaarde; in hoeverre bestaan mogelijkheden tot verweving?
- Welke mogelijkheden bestaan er ontwikkelingen in stadsrandgebieden planmatig tot stand te brengen waarbij enerzijds voldoende flexibiliteit in de planvorming wordt ingebouwd en anderzijds de rechtszekerheid van betrokkenen gewaarborgd is: over welke zaken moet over welke termijnen zekerheid bestaan?

B. Inrichting

- Gegeven de grootte van de stad, de aanwezige structuur van de stadsrand en een programma van eisen betreffende de functies die een plaats moeten krijgen in de stadsrand, volgens welke criteria moet gestalte worden gegeven aan de inrichting van de stadsrand? Welke principes (scheiding/verweving) worden daarbij gehanteerd?
- Het is de vraag in hoeverre het mogelijk is algemene criteria met betrekking tot inrichting van stadsrandgebieden te formuleren: wat is het generalisatieniveau van de inrichtingscriteria, opgesteld in het concrete gebied van onderzoek?
- Een bijzondere situatie doet zich voor wanneer sprake is van een geprojecteerde toekomstige uitbreiding van de stad: op welke wijze dient bij een gefaseerd tot stand brengen van woon - (en wellicht andere stedelijke) functies een daarop afgestemde inrichting van de stadsrand plaats te vinden?
- Met name in laatstgenoemde situatie is verderom - nu op het

niveau van inrichting — het vraagstuk aan de orde van flexibiliteit versus rechtszekerheid.

C. Beleid, maatregelen en procedures

- Met behulp van welke instrumenten kan een gewenste inrichting van de stadsrand tot stand worden gebracht; wat is in dit verband de betekenis van relatienota-instrumenten, landinrichtingswet, wet geluidshinder?
- Welke procedures dienen te worden gevolgd bij betrokkenheid van verschillende gemeenten bij één stadsrandgebied; wat is in dit verband de plaats van gemeente, gewest, provincie en recreatieschap?
- Wat is de betekenis van streek-, bestemmings- en landinrichtingsplannen voor aspecten van bestemming, inrichting en beheer in stadsranden; stelt de aanwezigheid van een stadsrand in het plangebied bijzondere eisen aan deze planvormen?
- Hoe kan met de genoemde planvormen, instrumenten en procedures tegemoet worden gekomen aan het vraagstuk van flexibiliteit versus rechtszekerheid?

Na een gebiedskeuze kan een en ander concreet worden ingevuld en zal het onderzoek zich concentreren op bepaalde deelvragen zoals deze in het bovenstaande zijn onderscheiden binnen de drie categorieën.

22/2/79. PPD-Nd. Brabant; ir. Verkuylen, hoofd afdeling
Algemene Planologie, ir. Naaykens, proje ktleider
streekplan M. en O. Brabant.

- Februari 1978 is het streekplan M. en O. Brabant gereed gekomen. Het is de bedoeling de feitelijke ontwikkelingen en het plan voortdurend te toetsen resp. bij te stellen. In het streekplan zijn maxima gesteld aan de groei van dorpen in het plangebied.

De
gewesten stellen als nadere detaillering van het streekplan zgn. dorpenplannen op, waarin de dorpen welke in het gewest voorkomen in hun onderlinge samenhang bestudeerd worden voor wat betreft het ruimtelijke, sociale en werkgelegenheidsaspect. Landbouw of landinrichting komen in deze plannen niet of slechts indirekt aan de orde.

Dorpenplan mondt uit in richtlijnen voor de woningbouw, voor de ruimtelijke structuur en voor de voorzieningen; inzicht in en bewustwording van de in het gewest aanwezige dorpswaarden is een gunstig nevenprodukt.

Vervolgens wordt het dorpenplan gekonfronteerd met het streekplan teneinde te bezien in hoeverre de in het streekplan gehanteerde groeimaxima de door de gewesten gevonden oplossingen blokkeert.

Genoemd worden: - PPD-nota met richtlijnen voor de opzet van de dorpsplannen

- dorpenplan gewest Helmond, eerste in de reeks, welke binnenkort in de PFC komt.

- Kleine-kernen problematiek varieert per provincie: in Brabant zijn de voorzieningen doorgaans goed bereikbaar. Binnen 5 km. -fietsafstand- is wel een basisschool aanwezig.
- Enerzijds wordt een dorpsstructuur met open ruimtes (gronden en opstallen, tbv. agrarische bedrijfsvoering) veelal positief gewaardeerd door de bewoners, anderzijds bestaat er een planologische tegenstroom om verdere uitwaaiing van bebouwing tegen te gaan en over te gaan tot 'inbreiden' in de bebouwde kom.

- Toekomstige bevoegdheden van de gewesten zijn nog niet duidelijk. Alleen de bevoegdheden van de agglomeratie Eindhoven zijn nu bij wet geregeld. In de toekomst zullen mogelijk de bestemmingsplannen door het gewest worden goedgekeurd.
- Relatie dorpsleefbaarheid - lokatie en aard van landbouwbedrijven is grotendeels onbekend, is althans geen systematisch onderzoek naar gedaan:
 - . in hoeverre dragen agrarische bedrijven in de bebouwde kom bij aan de leefbaarheid van het dorp, (afwisseling, geleiding door open plekken);
 - . in hoeverre veroorzaken deze bedrijven hinder (stank, verkeer). Met het verschijnen van de brochure 'Buitengebied' en de nota 'Hinderlijk' is het stankprobleem bespreekbaar gemaakt.
 - . afweging van bovengenoemde aspecten bij boerderijverplaatsing uit de bebouwde kom;
 - . wat gebeurt er bij verplaatsing met de oude bedrijfsgebouwen

Als voorbeeld wordt genoemd de Lithse polder, een landschappelijk waardevol gebied. Indertijd zijn 40 boerderijen uit kernen, rondom deze polder gelegen, verplaatst naar dit gebied. Daarbij zijn de landbouweconomische, landschappelijke en leefbaarheidsaspecten onvoldoende tegen elkaar afgewogen. Het is niet bekend wat er gebeurd is met de 40 leeggekomen boerderijen.

- Partikulier grondgebruik. Veelal zijn vrijgekomen boerderijen betrokken door stedelingen; hobbyboeren. Dit laatste komt ook voor bij de agrarische bevolking: na het uitkopen houdt een boer nog een stukje grond voor zichzelf. Het is niet duidelijk of en in hoeverre het verschijnsel partikulier grondgebruik als een -tijdelijke- tussen fase gezien moet worden bij een omschakeling van agrarisch naar niet-agrarisch of dat deze vorm van grondgebruik blijvend nieuwe mensen zal aantrekken. Partikulier grondgebruik heeft in Brabant al een langere geschiedenis: naast ex-agrariërs waren het vroeger veelal industriearbeiders die in hun stukje grond een mogelijkheid bezaten tot wat neveninkomsten.

Partikulier grondgebruik doet zich vooral voor in de randzônes rond dorpen, waar dit konflikten oproept met andere belangen (woningbouw).

Er is geen algemene beleidslijn m.b.t. dit verschijnsel. In sommige gemeenten wordt er naar gestreefd geen 2e woning op het bedrijf neer te zetten voor de rustende boer; dit is wel toegestaan aan de rand van het dorp (via bestemmingsplan geregeld).

- Er is een onderscheid te maken tussen
 - A. bijzondere vormen van landbouw (part-time, hobby-boeren), zie onderzoek Van Weerdenburg (vergelijking verhouding part-time/full-time boeren in Didam en Uden);
 - B. volwaardige landbouwbedrijven onder bijzondere omstandigheden, b.v. gelegen in randzônes van dorp of stad.
- In de zgn. 'geledingszônes' van het streekplan (= bufferzônes, maar dan met stedelijke funkties) komen veel volwaardige agrarische bedrijven voor.

Voorbeeld: PPD is voorstander van het laten voortbestaan van boerderijen in een geledingszône in de wijk Woensel in de agglomeratie Eindhoven. De agglomeratie c.q. de gemeente Eindhoven vreest echter intensivering in deze agrarische bedrijven en daarmee overlast voor omwonenden. Worden dan beperkingen opgelegd aan de bedrijven dan kan de gemeente schadeclaims verwachten (beheersvergoeding is nu niet mogelijk voor boerderijen in bebouwde kom).

Dus: uitkopen van de boeren waarna de gronden uitgegeven worden voor woningbouw zodat de kosten gedekt worden.

22/2'79. LID Noord-Brabant, ir. A.F. ten Bruggencate, plv. HID,
ir. E. Perdijk, planologisch medewerker, ir. D.W. Visser,
onderzoeksingenieur

- In Brabant zijn tot nu toe geen bewoningskernen in ruilverkavelingsblokken opgenomen; het criterium voor ruilverkaveling is steeds 'landbouwkundig nut'.
Een extreem voorbeeld is het land van Cuijk, met tal van exclaves in het plangebied, in de vorm van bewoningskernen ('gatenkaas').
'Hinderlijke elementen' (b.v. volkstuinen, ponyweiden, hobbyboeren) tracht men te verwijzen naar randgebieden rond kernen.
Niettemin worden er gronden aan de landbouw onttrokken en verrijzen er optrekken waar dit niet gewenst wordt geacht.
- Algemene beleidslijn ten aanzien van bestaande burgerbebouwing in het buitengebied: bebouwing van goede kwaliteit positief bestemmen en eventueel bevrozen (niet aanbouwen); bebouwing van slechte kwaliteit wegbestemmen.
Echter in Brabant bleef dit wegbestemmen op papier in veel gevallen zonder praktisch effect.
- Uit een onderzoek, uitgevoerd onder leiding van Visser, bleek dat de bebouwing in het buitengebied in de periode 1965-1975 met 14% was toegenomen, waarvan 65% niet-agrarisch was.
- Het weren van bepaalde vormen van niet-agrarisch grondgebruik hoort thuis in de planologisch-juridische sfeer: het probleem is duidelijk, de oplossing niet. Ook al is het instrumentarium in bepaalde gemeenten voorhanden (bestemmingsplan) dan nog wordt het vaak onvoldoende of niet effectief toegepast.
- Doorgaans is het wel toegestaan een tweede bedrijfswoning op het bedrijf neer te zetten wanneer de bedrijfsomvang naar verwachting blijvend korrespondeert met een arbeidsbehoefte van minimaal twee volwaardige arbeidskrachten; voor de zogenaamde rustende boer bestaat deze mogelijkheid niet.
- In tegenstelling tot de voor een aantal jaren bestaande regeling, waarbij SBL na het uitkopen van boeren het woonhuis publiekelijk verkocht, worden bij SBL-aankopen de woning en opstallen vrijwel

steeds buiten de transactie gehouden.

Het gevolg van de nieuwe belijdslijn is wel een verdere toename van niet agrarische functies in het landelijk gebied.

- Stadsrand, of beter: overgangsgebieden tussen bebouwde kom (stad of dorp) en agrarisch gebied.

In deze randgebieden, welke gedeeltelijk buiten het ruilverkavelingsblok vallen door de moeilijke uitruilbaarheid, treedt veelal een duidelijke verloedering op; er bestaat vaak onvoldoende duidelijkheid over de bestemming bij gebrek aan een recent bestemmingsplan.

Voor een nieuwe wijk, welke aan de noord-west kant van Breda is geprojecteerd, de Haagse Beemden, is als uitgangspunt genomen dat de groene lobben, welke in het gebied doordringen, gedeeltelijk in agrarisch beheer blijven. Dit kan alleen als door de inrichting voldoende perspectief wordt geboden voor de bedrijfsvoering in de toekomst. Ten einde de inrichting te verbeteren en af te stemmen op de nieuwe stadswijk is voor dit gebied een ruilverkaveling in voorbereiding genomen.

Intensieve veehouderij komt in West-Brabant weinig voor: op de gevestigde akkerbouwbedrijven wordt de noodzaak tot omschakeling hierop niet zo gevoeld.

Voorts bestaan er plannen voor woningbouw op grote schaal in de groeisteden Bergen op Zoom en Roosendaal. Dergelijke grootschalige ingrepen hebben nogal konsekventies voor de bestemming en inrichting van de stadsrand.

Voor Tilburg-West is door Bureau Maas een plan gemaakt voor het overgangsgebied tussen een nieuwe stadsuitbreiding en het landelijk gebied. In de ruilverkaveling kan vanwege het vergevorderde stadium hiermee echter maar zeer beperkt rekening worden gehouden.

- Om duidelijkheid te verschaffen over de mogelijkheden tot verweving van verschillende functies in overgangsgebieden moet een coördinatie plaatsvinden tussen ruimtelijke ordening en toepassing van hinderwetkriteria.

Momenteel beschikken in Brabant vele van de intensieve veehouderijbedrijven niet over een hinderwet-vergunning. Bovendien komt het voor dat B & W van een bepaalde gemeente een vergunning verstreken in afwijking van richtlijnen, gegeven in rapport 'Veehouderij en hinderwet', wanneer de Inspectie Volksgezondheid of omwonenden geen bezwaren indienen.

Naast stankhinder, heeft een en ander soms ook gevolgen voor bijvoorbeeld boomkwekerijen (Haren), welke gekonfronteerd worden met opbrengstendepressies (invloed ammoniak).

- Naast kostbare technische voorzieningen (luchtwassers) is veel stankhinder te voorkomen door regels te stellen aan de bedrijfsvoering, zoals deze bij verstrekking van een hinderwet-vergunning als voorwaarde worden gesteld: ramen en deuren dicht, tussen bepaalde tijden geen mesttransport, luchtdichte mestopslag etc.

- Het is in principe mogelijk, na kroonuitspraken hierover, in bestemmingsplannen onderscheid te maken tussen wel- en niet-grondgebonden agrarische bedrijven. De juridische mogelijkheden tot regeling zijn echter nog verre van duidelijk.

Voorbeeld: in Best verleenden B & W een bouwvergunning aan een agrarisch bedrijf; de gemeenteraad is hiertegen in beroep gegaan omdat men het bedrijf beschouwde als niet-agrarisch vanwege het industrieel karakter.

Bij de intensieve veehouderij nemen de zogenaamde 'mammoetbedrijven' een aparte plaats in.

- Er bestaan geen directe kontakten tussen LID en de gewesten. De gewesten hebben, uitgezonderd de agglomeratie Eindhoven, geen bevoegdheden de gemeenten iets op te leggen.

Verslag gesprek met de Provinciale Planologische Dienst Zuid-Holland inzake onderzoek afdeling Bewoning, van het Instituut voor Cultuurtechniek en Waterhuishouding te Wageningen, gehouden op 23 februari 1979.

Aanwezig van de Planologische Dienst:

ir. Hartman, Hoofd afdeling Regionale plannen
ir. Hordijk, hoofd onderafdeling Landschap, recreatie
en milieu
drs. Atzema, afdeling onderzoek
ir. Zuidam, afd. Regionale Plannen, streekplangebied
Zuidholland-Oost

- Zoals in de nieuwe landinrichtingswet wordt aangegeven staat het streekplan, waarin de bestemming in hoofdzaken staat aangegeven, voorop en vormt het kader waarbinnen landinrichtingsprojecten worden gerealiseerd. De indruk bestaat dat landinrichters bij hun planvorming veel zaken weer opnieuw willen onderzoeken (Hartman). Dat zou alleen van toepassing zijn, wanneer nieuwe informatie beschikbaar zou komen of ontwikkelingen plaatsvinden, welke niet te voorzien waren toen het streekplanwerk werd afgerond.
- In het kader van een herziening van het streekplan Zuidholland-Zuid is medio 1978 een zgn. kernenstudie gestart, welke eind 1979 zal worden afgerond.

Het gebied van onderzoek bestaat uit kernen in de Hoekse Waard en Goeree-Overflakkee. Bestudeerd worden de sectoren werken, wonen en verzorging. De sector landbouw c. q. de werkgelegenheid in de agrarische sector komt hierbij niet aan de orde.

- De PPD kan niet beschikken over voldoende eigen deskundigheid ten aanzien van specifiek landbouwkundige aspecten.
- Het is niet bekend waaruit de voorkeuren van suburbanisanten precies op gebouwd zijn. Waar richt de vraag zich primair op: woningen in de kern of solitaire boerderijen?

Hetzelfde geldt ten aanzien van het particulier grondgebruik in het algemeen in het buitengebied: wat zijn de motieven, wat is de omvang en groei van dit verschijnsel?

Kennis over de omvang en samenstelling van de vraag op de woningmarkt in dorpen is van belang teneinde een effectief vestigingsbeleid voor gemeenten c. q. kernen te kunnen voeren.

Met betrekking tot dit vestigingsbeleid zou moeten worden uitgezocht welke methoden en systemen er bestaan bij woningtoewijzing (kriteria voor sociale, economische binding e. d.).

De Rijks Planologische Dienst verricht een onderzoek naar processen van verdringing in kleine kernen (stedelingen trekken in oudere behuizing van de dorpen, waarna de oorspronkelijke bewoners verhuizen naar nieuwbouw wijken).

- Stadsrand. Vanuit de stad gezien is de randzone een uitloopgebied waar aanwezigheid van landschappelijke kwaliteit hoog wordt gewaardeerd. In de optiek van de landbouwsector betreft het een gebied waar de mogelijkheden voor de bedrijfsvoering beperkt of onzeker zijn: 'planologische onzekerheid'.

Enerzijds bestaat er een trend waarbij in het streekplan steeds minder wordt vastgelegd voor de langere termijn, terwijl de landinrichtingsdienst geen plannen ontwerpt in gebieden, waar op de langere termijn geen zekerheid bestaat ten aanzien van de bestemming.

Mogelijke probleemstelling voor onderzoek: wat is 'planologische onzekerheid' voor wie? Over welke minimumtermijnen moet er ten aanzien van de bestemmingen zekerheid zijn voor welke functies om niet te hoeven spreken van 'planologische onzekerheid'?

Bij streek- en bestemmingsplanwerk komen de minimumeisen van land- en tuinbouw niet duidelijk op tafel. Als voorbeeld in dit verband wordt de Hoekse Waard genoemd, waar bij Zwijndrecht voor de glastuinbouw tot 1990 de zekerheid bestaat dat geen bestemmingsverandering zal plaatsvinden. Prompt dient de gemeente nu een aanvraag in voor woningbouw na 1990.

Voorts is een inrichtingsprobleem te onderkennen voor de randgebieden: hoe moet vorm worden gegeven aan het recreatief medegebruik van agrarische gebieden? In hoeverre levert de aanleg van voet- en fietspaden in het landelijk gebied bedrijfseconomische belemmeringen op voor de boer, hoe is de houding van boeren en stedelingen tegenover dit soort voorzieningen? Het is goed mogelijk dat een tolerante houding in deze van de boer tot gevolg heeft dat men bij stadsuitbreiding de aanwezigheid van een

agrarisches bedrijf eerder positief tegemoet zal treden c. q. deze zal willen sparen en in het plan opnemen (Haagse Beemden, Breda).

- Cultuurhistorisch waardevolle boerderijstroken zijn in het kader van de Monumentenwet niet te beschermen. De (ver) bouw van bedrijfsgebouwen in deze linten zal veelal conflicteren met deze cultuurhistorische (en landschappelijke) waarde van de 'occupatie-as'. Uitvoering van deze bouwwerken buiten de stroken verstoort daarentegen weer de openheid van het gebied buiten de bebouwingslinten: het is een afwegingsprobleem waarin diverse aspecten een rol spelen.

23/2/'79. LID Zuid-Holland, ir. Zwart, plv. HID, ir. Keesstra,
onderzoeksingenieur, ir. Bouwmeester, toegevoegd project-
ingenieur voor de Haaglanden

- PPD heeft dringend behoefte aan informatie over ontwikkelingen in en eisen van de landbouwsektor, ten einde een en ander ruimtelijk te kunnen vertalen. De tendens bestaat dat op streekplanniveau boerderijstroken worden aangegeven, waarbij op bestemmingsplan-niveau in plaats van bouwstroken bouwpercelen worden aangewezen voor agrarische bedrijfsgebouwen.

De vertaling van LEI-gegevens naar bestemming en vormgeving vindt onvoldoende plaats.

- Boerderijverplaatsing. Geen systematisch onderzoek heeft plaatsgevonden naar wat er gebeurt met oude bedrijfsgebouwen wanneer een boerderij verplaatst wordt. Wat zijn de bestemmingsmogelijkheden van vrijkomende agrarische gebouwen (ook voor uitoefening van bepaalde ambachten)? Wat zijn daarbij de gevolgen voor de werkgelegenheid (zie pag. 2)?

Het beleid was er vroeger op gericht de oude boerderij af te breken - wat in de praktijk veelal niet gebeurde - terwijl nu in het kader van het bestemmingsplan aangegeven wordt of de bebouwing gehandhaafd blijft en welke functie deze krijgt; factoren als landschappelijke waarde spelen daarbij een rol.

SBL laat het daarmee aan de gemeenten over wat de bestemming van het oude bedrijfspand zal worden.

In veenweidegebieden maar ook langs dijken in kleigebieden blijft voorlopig landbouwkundig nog behoefte aan verplaatsing bestaan. Daarnaast valt dan nog verplaatsing te onderscheiden van bedrijven, gelegen in de bebouwde kom van kernen. Momenteel vinden de verplaatsingen louter plaats op basis van landbouwkundige overwegingen: boerderij bij de grond (m.n. in veehouderij).

Het is echter goed mogelijk dat tot andere oplossingen besloten zou worden wanneer andere factoren in de afweging betrokken zouden worden: sociale, stedenbouwkundige, landschappelijke of leefbaarheidsaspecten. Onderzoek naar de onderlinge samenhang van een en ander ten behoeve van landbouw en andere functies is gewenst.

- Hobbyboeren. De begrippen vrijetijdslandbouw, hobbylandbouw en nevenberoepslandbouw zouden nader gedefinieerd moeten worden. Welke motieven spelen een rol bij deze vormen van landbouw? Hoe is de mobiliteit van de grond?

Of een bouwaanvraag van een hobbyboer gehonoreerd wordt hangt af van het vigerende bestemmingsplan: eisen met betrekking tot min. aantal SBE, min. oppervlakte.

Zo komt het met name in de bollenstreek voor dat kapitalen geïnvesteerd worden voor de aankoop van grond en de inrichting daarvan, zodat men toestemming krijgt erop te bouwen, waarna de grond weer verkocht wordt.

In Midden-Delfland is in 5 jaar tijd de oppervlakte behorend bij de nevenberoepen van 6% toegenomen tot 10% van het totaal. Hier is dit vermoedelijk grotendeels toe te schrijven aan aankopen, welke SBL gedaan heeft waarbij boeren nog wat grond voor zichzelf hebben behouden.

De ontwikkeling van het aantal nevenberoepers hangt voorts samen met de nabijheid van de stad(-strand).

- De provincie hanteert als beleidslijn, zoals neergelegd in het streekplan, dat de werkgelegenheid in het landelijk gebied gehandhaafd dan wel gestimuleerd moet worden (i.v.m. ongewenste pendel). Dit heeft konsekwenties voor maatregelen op het gebied van rationalisering van de bedrijfsvoering in het kader van landinrichtingsprojecten.

- Stadsrand/overgangsgebieden

De stadsrandproblematiek doet zich zeer duidelijk voor in de strook, oostelijk van Den Haag, tussen rijksweg 4 en de Vliet en de strook, zuidelijk van Rotterdam tot aan de rijksweg. Van dit laatste gebied is een C.I. gemaakt (IJsselmonde-West). Het is onder meer de bedoeling hier een stadsrandpark aan te leggen; daar de gemeente niet beschikt over de benodigde financiën, gebeurt er voorlopig niets in deze richting.

Het is onduidelijk welke processen plaatsvinden in deze gebieden zonder eenduidige bestemming en wat de gevolgen daarvan zijn voor de aanwezige agrarische en andere functies.

Op de diverse bestuurlijke niveaus is geen consensus te krijgen over een mogelijke herinrichting van het aangrenzend agrarisch gebied omdat steeds weer de discussie oplaait over de aanwijzing van bouwlocaties.

- Haaglanden. Ten behoeve van een aanvraag tot herinrichting door Provinciale Staten hebben G.S. de HID gevraagd een werkgroep te vormen ten einde een doelstellingen- en knelpuntennota op te stellen voor het gebied Haaglanden, inclusief een voorstel voor de begrenzing van het gebied. Naast HID, PW en PPD is het rijk (VRO, LAVIS, CRM) in deze werkgroep vertegenwoordigd.

In eerste instantie is nu gekozen voor een studiegebied zonder enclaves, dat veel ruimer is dan een eventueel herinrichtingsgebied (de Vliet, de Schie, de Rotte, incl. Zoetermeer, Benthuisen). Het is de bedoeling nog voor de zomer 1979 de nota voor te leggen aan G.S., waarna het eigenlijke onderzoek van start kan gaan. Sektoren die in de nota onderscheiden worden: akker-weidebouw, (glas-) tuinbouw, bosbouw, landschap, natuur, bewoning, recreatie, infrastructuur. Konkrete problemen zijn onder meer: de lokatie van woonbestemmingen, inrichting van glastuinbouwgebieden, de realisatie van meer-
voudig grondgebruik, met name de verweving van extensieve recreatie en landbouw (PPD pleit voor fietspaden door landbouwgebieden en rekreatief medegebruik van landbouwwegen), de realisatie van de randstedelijke groenstructuur.

- Stiltegebieden. Op basis van de toekomstige Wet op de Geluidshinder kunnen zogenaamde stiltegebieden aangewezen worden, mogelijkwerijs: deel van Midden-Delfland en Bodegraven-Noord. De vraag is welke gevolgen dit heeft voor aspecten van bewoning, verkeer en landbouw in deze gebieden.

1/3/'79. PPD, Groningen; ir. Spijk, hoofd afd. Vormgeving

dhr. Lanting, bureau Gemeentelijke Plannen

- Kleine kernen. De probleemgevallen tellen minder inwoners dan 4000 (de gehanteerde bovengrens in het streekdorpenonderzoek); het zijn de dorpen met minder dan 500 à 1000 inwoners.

Centraal staat de vraag hoe karakter en schaal van deze dorpen in stand kan worden gehouden.

Dit is niet alleen een kwestie van vormgeving maar vooral ook een probleem van kosten: in hoeverre is het bouwen van kleine aantallen woningen (opvullen van 'open gaten') welke ook nog eens geschikt zijn voor verhuur economisch haalbaar?

Verwezen wordt in dit verband naar een prijsvraag voor kleinschalig bouwen, uitgeschreven door de Provinciale Welstandscommissie.

- Verspreide bebouwing/particulier grondgebruik. In het verleden was het beleid gebaseerd op afbraak van verspreide bebouwing, waarna de bestemming na 1 jaar veelal werd veranderd in 'agrarisch' (overgangsrecht).

Het beleid nú is er op gericht verspreide bebouwing positief te bestemmen, tenzij dit planologisch niet aanvaardbaar is. Dit roept problemen op omdat op deze wijze enclaves worden gecreëerd, waardoor mogelijk belemmeringen ontstaan voor landbouw/landinrichting. Overschakeling op intensieve methoden door agrarische bedrijven in de naaste omgeving is dan veelal niet mogelijk omdat geen hinderwetvergunning wordt verstrekt vanwege de aanwezigheid van burgerwoningen.

In het herinrichtingsgebied O.Groningen zullen grote aantallen boerderijen onttrokken worden aan de agrarische bestemming.

Via sluipwegen verrijst echter ook niet-agrarische nieuwbouw in het landelijk gebied. Een en ander gebeurt door het oneigenlijk gebruik van regels waarbij een 'bedrijfswoning' mag worden gebouwd bij een minimum van x ha grond, als onderdeel van een 'tuinbouw- of kwekerij-bedrijf'.

Thans verwijst de PPD gemeenten, welke bouwaanvragen krijgen voor bedrijfswoningen naar de dienst bedrijfsontwikkeling, die de noodzaak voor bouw van de woning onderzoekt.

In de meeste gemeenten beschikt men niet eens over een bestemmingsplan-buitengebied op voet van de wet R.O.; naast de hoge kosten, verbonden aan het opstellen van het plan speelt de onwil om landbouw iets in de weg te leggen daarbij op de achtergrond.

Met name het Zuidelijk Westerkwartier telt vele niet-agrariërs (w.o. hobbyboeren) in het buitengebied.

- In verband met de risico's van ziekteverspreiding zijn landbouworganisaties tegen voorstellen in de richting van vergaande concentratie van veredelingsbedrijven.
- Vormgeving. Met name nieuw gebouwde agrarische opstallen wijken qua vormgeving veelal sterk af van de bestaande bebouwing of passen slecht in het landschap: grote bouwblokken en een plattere dakhelling bij het huidige voorschrift van minimaal 20° (welke het eerder begeven onder een sneeuwlast, zoals deze winter bleek). In de Tielerwaard zijn voorbeelden te vinden van goede eigentijdse bouwvormen voor agrarische bedrijfsgebouwen.

Bij beoordeling van aanvragen voor een 'verklaring van geen bezwaar' (m.n. bij torensilo's) hanteert de PPD mede als criterium een straal van 1500 m rond schaalgevoelige dorpen en idem- landschappen waarbinnen beperkingen kunnen gelden voor de landbouw. Echter feitelijk kan dan alleen in het kader van het opstellen van een nieuw bestemmingsplan een afgewogen keuze uit verschillende mogelijkheden worden gemaakt.

Voorbeeld: in Vriescheloo kreeg een boer geen toestemming om een torensilo te bouwen omdat deze binnen x meter van een waardevolle kerktoeren zou komen te staan (welstand). Omdat in dit gebied sprake was van een ruilverkaveling kon het bedrijf met silo op een totaal andere, maar eveneens bedrijfseconomisch aanvaardbare plaats worden gebouwd.

Ook door nieuwbouw van burgerwoningen op de plaats van bestaande boerderijen kan het karakter van bebouwing en landschap worden aangetast. De Provincie verschilt in deze van mening met de Provinciale Welstandscommissie, welke van oordeel is dat - mits wordt voldaan aan de door haar gestelde criteria - dit in beginsel wel mogelijk is.

- Stadsrand, planologische onzekerheid. De uitloopfunctie van het landelijk gebied voor woonkernen zou een belangrijk onderzoekthema kunnen zijn. Met het verdwijnen van veel landbouwweggetjes, jaagpaden langs kanalen zijn evenzovele recreatiemogelijkheden verdwenen.

Als voorbeeld: in de noord-oost rand van de gemeente Groningen zijn parkgebieden geprojecteerd; de realisering is echter uitgesteld bij het ontbreken van de benodigde financiën.

Van een dergelijke 'planologische onzekerheid', waarbij wel zekerheid is over de gewenste ontwikkelingen (streekplan) maar niet over het tijdstip van realisering en de concrete inrichting met mogelijke gevolgen voor belanghebbenden, is ook sprake in het Eemshavengebied, toekomstige waterwingebieden en landbouwgebieden, welke in het streekplan bestempeld zijn als landschappelijk waardevol.

Uit onzekerheid ten aanzien van de uitwerking van deze laatste streekplanaanduiding in concrete maatregelen en voorschriften zijn boeren op voorhand begonnen met het dempen van sloten, het afschuiven van dijken 'nu het nog kan'.

- Effecten landinrichtingswerken. Belang wordt gehecht aan de gevolgen in ruime zin van landinrichtingswerken (ook niet-landbouwkundige aspecten, ook buiten het plangebied).

Er is weinig bekend:

- hoe ver reikt de invloedssfeer;
- welke aspecten zijn van belang: naast landbouw alleen recreatie of ook nog andere aspecten;
- wat voor een overgangsgebied, van welke afmetingen zou bij een herinrichting aangelegd kunnen/moeten worden (uitloopfunctie voor woonkernen).

Een inrichtingsproject kan ook buiten de landbouwkundige aspecten positief effect sorteren: beplanting binnen dorpen of in kleine elementen daarbuiten in plaats van geconcentreerd 'bovenwijks groen', of handhaven c.q. aanleggen van voet- en fietspaden ten behoeve van niet-agrarische bewoners (de Provincie werkt aan een provinciaal fietspadenplan). Conflicten hierover met landbouw vormen in Groningen een traditioneel probleem.

1/3/79 LiD-Groningen;

ir. Van Weelderen, plv. HID,
ir. Van den Berg, onderzoeksingenieur,
ir. Bronsgeest, landschapsconsulent en
ing. Wichers, planologisch medewerker.

- Het is niet duidelijk welke aspecten zich zouden lenen voor nader onderzoek in het kader van de landinrichting.

Een probleemstelling voor onderzoek is wel te ontleen aan het thema "leefbaarheid van kleine kernen", echter niet in relatie tot landinrichting; het gaat om (sociale e.a.) aspecten welke in een landinrichtingsprogramma niet aan de orde komen.

Dorpsreconstructie vindt wel plaats in het kader van de herinrichting van O. Groningen en de Gronings-Drentse Veenkoloniën. Het herinrichtingsgebied kent geen enclaves. Procedurele- en financiële problemen doen zich minder voor. Een en ander is mogelijk door de speciale wettelijke regeling voor het herinrichtingsgebied en de coördinatie van de betrokken instanties.

Speciaal voor aspecten van volkshuisvesting is de heer Pekelaer toegevoegd aan het herinrichtingssecretariaat. Door de herinrichtingscommissie zijn reeds gelden ten behoeve van bijzonder regionaal welzijnsbeleid over projecten in het gebied verdeeld op basis van een uitgebreid enquête-onderzoek.

In dit verband is eveneens het voorbeeld van het dorp Spijk te noemen, waar men bomenaanplant, geëntaneerd door het S.B.B. zal gaan voortzetten tot in de bebouwde kom.

- Particulier grondgebruik.

Het is niet duidelijk:

- a. Wat de gevolgen zijn van de aanwezigheid van niet-agrarische bewoners in het buitengebied en
 - b. hoe de samenstelling hoofdberoep-nevenberoep in de landbouw is.
- Tot nu toe zijn bij toedelingsplannen geen problemen gerezen met niet agrariërs.

Wel zullen in O. Groningen tal van boerderijen vrijkomen, welke vermoedelijk zullen worden verkocht aan particulieren.

De (ex-agrarische)bebouwing wordt niet wegbestemd omdat dit schadeclaims zou oproepen.

Voorts zijn er in totaal slechts drie bestemmingsplannen buitengebied rechtsgeldig. De P.P.D. heeft een nota met richtlijnen voor de opzet van bestemmingsplannen in voorbereiding.

Eventuele problemen in deze komen in de commissie bestemmingsplannen een sub commissie van de P.P.C. aan de orde. Nieuwbouw van (niet-agrarische) woningen in het buitengebied betreft slechts kleine aantallen: 15 à 20 bouwaanvragen per jaar.

Uitgezonderd het Zuidelijk Westerkwartier doet het verschijnsel niet-agrarische bewoning zich momenteel niet duidelijk voor.

- Stadsrand.

Het is de vraag in hoeverre in de stadsrand van Hoogezand bebossing/recreatie en landbouw samen kunnen gaan zowel functioneel, ruimtelijk als economisch.

Medio 1980 moet een plan voltooid zijn waarin deze aspecten verwerkt dienen te zijn. Over de omvang van de genoemde zone en de totale oppervlakte bos bestaan reeds duidelijke afspraken. Inrichting van deze randgebieden is eveneens aan de orde in Winschoten en Stadskanaal. Laatstgenoemde gemeente heeft hiervoor zelf een plan ontworpen in de vorm van een landschapsstructuurschets. Het betreft hier inrichtingsvraagstukken - wat, waar, hoe groot - met vormgevings- en beheersaspecten voor de sectoren landbouw, bosbouw natuur en recreatie.

Er moet een integratie plaats vinden tussen bestemming (provincie middels streekplan) en inrichting (landinrichtingsdienst, gemeentelijke plantsoenendienst).

- Er bestaat verschil van mening tussen P.P.D. en L.I.D. over handhaving van zgn. cultuurhistorische belijningen (streekplan) in ruilverkavelingen. Met name in N. Groningen doet zich dit voor.

Vanwege het ontbreken van bestemmingsplannen wordt deze discussie meteen op provinciaal niveau gevoerd.

De P.P.C. moet uiteindelijk uitsluitsel geven.

16 maart 1979. PPD-Gelderland: ir. J. Brummelkamp

- Gelderland is de enige provincie, welke een Provinciale landbouwkundige Dienst kent. De PLD heeft tot taak de behartiging van het sektorbelang landbouw. In reactie daarop legt de PPD, i.c. de afdeling Landinrichting van de PPD, sterk de nadruk op waarden van landschap en natuur.
- S t r e e k p l a n. In het kader van onderzoek ten behoeve van de Gelderse streekplannen is veel aandacht besteed aan het buitengebied. Beschrijving heeft plaatsgevonden:
 1. per sektor,
 2. per categorie landelijk gebied (5 categorieën van gebieden, waar de nadruk ligt op landbouw dan wel landschap/natuur),
 3. van bijzondere gebieden: zoals Uiterwaarden, Montferland, centraal Veluws natuurgebied, Winterswijk e.a.

Echter de uitgebreide beschrijving en het verrichte onderzoek zijn in het streekplan niet vertaald in een duidelijk beleid met betrekking tot landinrichting, zoals het entameren van ruilverkavelingen en het opstellen van landschapsplannen. Een en ander kan consequenties hebben voor de toetsing van bestemmingsplannen.

Toevoeging van de streekplankategorie nr 5 voor gebieden waar 'moeilijke' bestemmingen (vuilstortplaatsen, ontgrondingen) een plaats kunnen krijgen is gebeurd op initiatief van de PLD. Het resultaat is nu dat gebieden voor deze categorie zijn aangewezen die landbouwkundig minder waarde hebben maar in bepaalde gevallen wel waardevol zijn in andere opzichten (dorpsgezicht, cultuurhistorie).

- S t a d s r a n d. Er is weinig bekend over de problemen en de aanpak daarvan, zoals deze zich voordoen in stedelijke randgebieden ('urban fringe'). Welke functie moet het stedelijk uitloopgebied vervullen, hoe moet de afweging tussen diverse bestemmingen plaatsvinden, hoe vertaalt een en ander zich in inrichtingsplannen, welke procedures dienen hierbij gevolgd te worden? Het is een zaak die provincie, gewest, gemeenten en recreatieschappen aangaat.

Met name speelt deze problematiek in de Arnhemse regio (Duiven-Westervoort en Arnhem Zuid) en tussen Nijmegen en Beuningen. Problemen ontstaan wanneer nieuwbouw plaatsvindt - zoals in Arnhem - tot aan de gemeentegrens, zodat de uitlooffunctie toege-

wezen wordt aan gebieden binnen het territoire van andere gemeenten (Elst, Duiven); men moet dan ruimte voor accommodatie verschaffen ten behoeve van andere gemeenten.

Kort geleden is in Gelderland de projectgroep StUit (Stedelijke Uitloopgebieden) ingesteld, onder voorzitterschap van de Gedeputeerde voor Ruimtelijk Welzijn. Vice-voorzitter is de gedeputeerde voor Ruimtelijke Ordening. De projectgroep heeft vooral procedurele taken. Deze dient aanbevelingen te doen voor een doelgerichte aanpak.

Bureau Stad- en Landschap treedt op als projectkoördinator bij de gemeentelijke structuurplannen in Duiven en Westervoort.

- **K l e i n e k e r n e n.** De situatie in kleine kernen is niet als het meest markante leefbaarheidsprobleem aan te duiden. Leefbaarheid is problematisch in de oude binnensteden, maar niet of nauwelijks in de kleine kernen. Bovendien is reeds veel onderzoek verricht met betrekking tot kleine kernen.

Meer aandacht is nodig voor inpassing en vormgeving van nieuwbouw in dorpen.

Wèl is weinig bekend over buurtschappen, welke minder inwoners tellen dan de zogenaamde kleine kernen. Met name komen deze buurtschappen in de vorm van zeer verspreide bebouwing in het buitengebied voor in het hoevenlandschap in Oost-Gelderland; hoe functioneert deze bewoningsvorm in zijn agrarisch produktiemilieu? Is sociale binding met een dergelijke buurtschap voldoende argument om daar te mogen wonen?

- **P a r t i k u l i e r g r o n d g e b r u i k.** Het verschijnsel hobbyboeren is niet beperkt tot Overbetuwe-Oost: het komt verspreid in de hele provincie voor (Veluwe).

Het wordt niet langer toegestaan een tweede woning op het bedrijf neer te zetten voor de 'rustende boer': deze woning wordt later doorverkocht. Bij latere regelingen kon alleen een tweede 'bedrijfs'-woning worden gebouwd na bedrijfssplitsing. Deze regeling werd ontdoken door eerst de woning neer te zetten, waarna er dan geen geld meer was voor de schuren.

Daarna is gesteld dat de tweede bedrijfswoning na bedrijfssplitsing pas gebouwd mag worden na voltooiing van de bouw van de schuren: het gevolg is dan dat er in de praktijk toch geen splitsing plaats vindt en de schuur verhuurd wordt om caravans te stallen. Omdat dan niet alleen een woning maar ook nog een schuur

ekstra in het buitengebied staat, wordt thans overwogen deze voorwaarde weer te laten vervallen.

- I n t e n s i e v e v e e h o u d e r i j. De bebouwing van intensieve veehouderijbedrijven heeft grote gevolgen voor het landschap. Duidelijke voorbeelden waarbij de openheid van het gebied storend doorbroken wordt: de gletscherkom ten noorden van Groesbeek en het rivieren-landschap. Van een duidelijke verschuiving van deze bedrijfsvorm van de Veluwe naar het rivierengebied is nog geen sprake: mest is wel op te brengen op zandgronden, maar infiltreert niet in kleigrond. Wel neemt de belangstelling van 'mammoetbedrijven' voor de open, onbebouwde kommen van het rivierengebied toe, omdat daar minder belemmeringen zijn te verwachten voortvloeiend uit de hinderwet.

16 maart 1979. LID Gelderland: ir. A.J. Grandjean, HID, ir. J. Patyi,
onderzoeksingenieur, ir. L. van Nieuwenhuyze,
landschapsarchitect

- S t a d s r a n d. De bestemming en inrichting van het stedelijk uitloopgebied vormt een vraagstuk dat vooral in de Oostrand van Arnhem gaat spelen, waar voor Duiven- Westervoort plannen bestaan voor woningbouw op grote schaal (groeikern).

Voor de opschuivende stadsrand Arnhem-Zuid, grenzend aan de ruilverkaveling Overbetuwe-Oost, zijn de plannen reeds in de operationele fase (Grontmij, Heidemij, Bureau Oranjewoud). Op korte termijn wordt hierover een politieke beslissing genomen.

De uitlooppunt van het gebied Nijmegen-West is reeds onderwerp van onderzoek (Bureau Snelder, Utrecht). In het kader van ruilverkavelingen zijn hier reeds landschappelijke en natuurwaarden veilig gesteld.

Duiven-Westervoort zou een goed onderwerp van onderzoek kunnen zijn: welke instrumenten en ruimtelijke structuren zijn benodigd om welke functies in welke fasering hier een plaats te geven? Hoe moet een verweving van stedelijke en agrarische functies gestalte krijgen? Dit alles tegen de achtergrond van hetgeen de Nota Landelijke Gebieden hierover op rijksniveau aan de orde stelt en het streekplan Midden-Gelderland op provinciaal niveau (per 2 jaar wordt streekplan geëvalueerd door Provinciale Staten). In tegenstelling tot Arnhem-Zuid waar weinig eigenaren veel grond bezitten zijn hier vele gebruikers/eigenaren op bedrijven in allerlei schakeringen aanwezig.

Aspekten die bij een dergelijk onderzoek aan de orde zouden kunnen komen: mogelijkheid om relatienota-instrumenten te gebruiken in stadsranden, mogelijkheid tot beperking tot louter grondgebonden bedrijven, mogelijkheden voor andere, aangepaste vormen van landbouw (met wellicht directe verkoop van produkten), (grote behoefte aan)volkstuinten, mogelijkheden om flexibiliteit in te bouwen in de plannen en toch voldoende planologische c.q. rechtszekerheid te garanderen.

De bestuurlijke mogelijkheden tot integrale aanpak zijn beperkt, aangezien het gewest Arnhem als zodanig niet optimaal funktioneert.

Overigens maakt de geweststructuur het wel mogelijk met toegewezen woningkontingenten enigszins te schuiven tussen de aangesloten gemeenten (gedeelte van kontingent toegewezen aan Rheden,

wordt gerealiseerd in Westervoort).

- **I n t e n s i e v e v e e h o u d e r i j.** In de Gelderse Vallei doet zich het konflikt tussen intensieve veehouderij en bewoning duidelijk voor. Het uitrijden van drijfmest door verschillende mensen op verschillende tijdstippen is er de oorzaak van dat voortdurend stankhinder optreedt. Wanneer afstandsnormen bepalend zouden zijn voor woninglokatie bij nieuwbouw dan zou dit merkwaardige bebouwingspatronen tot gevolg hebben.

In de enklave Uddel-Garderen-Elspeet bevinden zich veel kalvermesterijen. In de landbouwenklaves op het Veluws massief is geen nieuwvestiging van intensieve veehouderij meer mogelijk.

De woonkernen mogen niet verder uitgebreid worden,

alleen (beperkt) inbreiden is toegestaan.

In bestemmingsplannen zijn de mogelijkheden beperkt om niet-grondgebonden bedrijven te weren. Alleen in het bestemmingsplan Wamel zijn voor deze bedrijven regels gesteld met betrekking tot vestiging in het buitengebied.

Er is sprake van een zekere verschuiving van dit verschijnsel naar het rivierengebied; de op de stroomruggen gevestigde bedrijven kennen van oudsher een gemengd bedrijf. Wanneer men veredelingsbedrijven daar wil weren, vestigen deze zich veelal in de open kom.

Bij het uitkopen van bedrijven kan beter het gehele bedrijf uitgekocht worden dan een deel ten einde een vlucht in (meer) intensieve veehouderij te voorkomen.

- **S t r e e k - e n b e s t e m m i n g s p l a n n e n.** In Gelderland zijn reeds veel bestemmingsplannen buiten gebied vastgesteld. Aangezien deze niet op korte termijn bijgesteld kunnen worden doen zich frikties voor met later vastgestelde streekplannen (Midden-Gelderland en Veluwe. In de bestemmingsplannen wordt doorgaans voorbijgegaan aan het vraagstuk scheiding/verweving van de bestemmingen wonen en intensieve veehouderij. Rond vele kernen ligt een gebied, in het streekplan aangeduid als 'kategorie 5'; in dit soort gebieden ('vuilnisbak-kategorie') bestaat de mogelijkheid tot bestemmingen als vuilstortplaatsen, ontgrondingen, semi-agrarische bedrijven en dergelijke.

Er bestaat geen visie op de inrichting van dit soort gebieden waarbij zich tevens de vraag voordoet of geen randvoorwaarden geformuleerd moeten worden, waarbinnen genoemde bestemmingen daar

een plaats krijgen.

- **A g r a r i s c h b o u w p e r c e e l.** De vraag doet zich voor welke voorschriften gehanteerd moeten worden ten aanzien van het bebouwingspercentage van de bedrijfskavel c.q. de grootte van het bouwperceel. De LID neigt tot aanwijzing van kleinere bouwpercelen in landschappelijk gevoelige gebieden. Dit is dan tevens een indirect instrument om niet-grondgebonden bedrijven te weren. Landbouw wil die vrijheid (tot omschakeling op intensieve methoden) handhaven en streeft daarom naar zo groot mogelijke bouwpercelen. Overigens kan een klein bouwperceel leiden tot een (ongewenst) massief, volgebouwd bouwblok, en de mogelijkheden voor (gewenste) erfbeplanting teniet doen.
- **S a n e r i n g b u i t e n g e b i e d.** Sanering van oude schuren en andere agrarische opstellen komt niet van de grond (m.n. in Gelderse Vallei). In het verleden werden deze na aankoop door SBL weer publiekelijk verkocht. Dit tegen de zin van g.s., welke afbraak voorstaan. Inventarisatie van deze gevallen en toetsing aan criteria van landschap en leefbaarheid is interessant.
- **P a r t i k u l i e r g r o n d g e b r u i k.** De zogenaamde P-percelen vormen geen enclave, ze liggen in het blok. Ze worden zoveel mogelijk buitengesloten bij het ruilen en voorts worden hiervoor geen ekstra voorzieningen getroffen. Overigens zijn er ook voorbeelden, waarbij gebruik en beheer door partikulieren bijdragen aan de landschappelijke waarde van het gebied.

22 maart 1979. LEI, Afd. Structuuronderzoek; ir. Bauwens, afdelings-
hoofd, drs. Douw, plaatsvervangend afdelingshoofd,
ir. Oosterveld, planologisch onderzoeker

Naast zogenaamd thematisch onderzoek kent het LEI ook regionaal en lokaal gericht onderzoek onder meer ten behoeve van bestemmings-, structuur- en streekplannen (betaalde opdrachten).

Er bestaat een leemte tussen het regionaal-structuuronderzoek, zoals het LEI dit verricht, en het ontwerp van bestemmingsplannen.

Wat de gevolgen zijn voor agrarische bedrijven wanneer deze deel uitmaken van een beschermd dorpsgezicht of op de monumentenlijst geplaatst worden, zoals in een LEI-onderzoek in Zuid-Limburg aan de orde is, betreft vraagstukken op de rand van het terrein, waarop het LEI zich beweegt. Daarbij worden dan alleen de bedrijfsstructurele aspecten in ogenschouw genomen.

In Limburg is onderzoek gedaan naar de nieuwe functie van agrarische gebouwen, nadat deze door bedrijfsopheffing vrij waren gekomen. In hoeverre levert de nieuwe bestemming hinder op voor de landbouw, in hoeverre vinden storende verbouwingen plaats, in welke mate doet intensieve veehouderij (welke ook begonnen wordt door niet agrariërs) zijn intrede?

Het is niet bekend hoe groot de behoefte is tot vestiging in het buitengebied door niet-agrariërs; gegeven het hoge percentage bedrijfschoufden zonder opvolger zullen ook in de toekomst uittredingen blijven plaatsvinden en dus agrarische opstallen leegkomen.

In het onderzoek ten behoeve van het bestemmingsplan Veghel is evenals in ander soortgelijk onderzoek bestudeerd welke ruimtelijke voorwaarden vereist zijn om bepaalde landschappelijke en natuurwaarden te behouden en welke konsekwenties dit kan hebben voor de landbouw. Hoewel hierbij maar ook in het algemeen de betekenis van de bewoningsfunctie van verspreide bebouwing belangrijk is, kan deze nauwelijks of niet meegenomen worden in het LEI-onderzoek.

Het overige, in uitvoering zijnde zogenaamde agrarisch-planologisch onderzoek en de regionale structuurstudies worden toegelicht aan de hand van het onderzoekprogramma 1979-1980 van de afd. Structuuronderzoek (pag. 18 e.v., 26 e.v.).

Recent is in opdracht van de RPD een onderzoek gestart ten behoeve van het bufferzonebeleid in Zuid-Limburg. Het gaat hierbij onder meer om de vraag of en hoe versterking van de 'nutsfuncties' (landbouw, natuur) kunnen bijdragen tot het openblijven van de bufferzone. De landbouwver-

kenningen van het LEI voor dit gebied bestaan uit: metellingen, informatie over verkoop aan huis, kwaliteit bedrijfsgebouwen (afnemende investeringen bij planologische onzekerheid), het nieuwe gebruik van vrijgekomen agrarische gronden en opstallen.

Na het vaststellen van de mate van verstedelijking voor de diverse gebiedsdelen door de RPD kunnen dan relaties gelegd worden tussen landbouwkundige ontwikkelingen en verstedelijkingsprocessen en kan de invloed van beleidsmaatregelen (streek- en bestemmingsplannen) nagegaan worden.

Het ITC is mede-opdrachtnemer. Men beschikt reeds over luchtfoto's van het gebied uit het verleden; nieuwe vluchten zullen worden uitgevoerd ten einde ook de meest recente ontwikkelingen wat betreft bebouwing in de bufferzones in kaart te kunnen brengen (morfologische verstedelijking).

Een en ander dient uit te monden in alternatieven en programma's van eisen voor inrichting van de buffers, waarbij het LEI de gevolgen voor landbouw doorrekent en de RPD (Kamphuis) voor de sectoren woningbouw en recreatie.

23 maart 1979. Landinrichtingsdienst; prof.ir. Segeren, inspecteur
Onderzoek; dr.ir. Kerstens, sociologisch en recreatie
onderzoek

- Landinrichtingswet. In de ontwerp-Landinrichtingswet worden geen expliciete maatregelen genoemd met betrekking tot aspecten van bewoning. (In de toelichting op art. 5 wordt wel gesteld dat ook nog gedacht kan worden aan maatregelen onder meer ten behoeve van dorpsvernieuwing.) Hoewel de aanwezigheid van woonkernen of niet-agrarische verspreide bebouwing gevolgen heeft die de inrichting van het landelijk gebied raken, kunnen zaken als dorpsreconstructie slechts beperkt in het kader van de landinrichting plaatsvinden; de gelden voor voorzieningen welke niet in het belang zijn van de herinrichting komen niet via landinrichting/landbouw beschikbaar. Voor de financiering van dorpsvernieuwing zullen de procedures gaan gelden van de Wet op de Stadsvernieuwing. Kleine kernen zullen voorlopig enklaves blijven in herinrichtingsgebieden.
- Leef- en werkomstandigheden. In het wetsontwerp wordt wel gesteld (art. 34) dat in het landinrichtingsprogramma een beschrijving moet worden opgenomen van de te verwachten gevolgen van de herinrichting of ruilverkaveling voor de leef- en werkomstandigheden van de bevolking van het landelijk gebied. Met name ten aanzien van de evaluatie van het effect op de leefomstandigheden bestaat behoefte aan onderzoek; de factoren welke van invloed zijn op de werkomstandigheden zijn gemakkelijker te objectiveren. Materiaal hierover is beschikbaar. De operationalisatie van het begrip 'leefbaarheid' is daarentegen nog een vraagteken; hoe wordt het door de mensen ervaren, aan welke criteria is de mate van leefbaarheid in deze af te meten. Het gaat hierbij om zaken als ontsluiting van het gebied en daarmee bereikbaarheid van voorzieningen, om aspecten van veiligheid (woon-werk- en woon-school verkeer), landschap en recreatie. Leefbaarheid van kleine kernen is hierbij slechts indirect aan de orde, de leefomstandigheden van zowel de agrarische als de niet-agrarische bevolking, wonend in verspreide bebouwing staat voorop; bij de Landinrichtingsdienst bestaat geen kennis over het verschil in waarneming en daarmee van eisen, te stellen aan landinrichting door deze twee categorieën bewoners van het landelijk gebied. Uitzondering is het Zuidelijk Westerkwartier waar in het kader van de inspraakronde de mening van agrariërs en niet-agrariërs gepeild is.

- Vestiging van niet-agrariërs. In het bovenstaande wordt de ingang voor onderzoek gevormd door de procedures voor landinrichting zoals deze in de naaste toekomst zullen gelden. Een andere, meer algemene ingang wordt gekozen bij onderzoek naar intenties en motieven, welke ten grondslag liggen aan vestiging van niet-agrariërs in het buitengebied. Via een dergelijk motievenonderzoek kan materiaal aangedragen worden ten behoeve van een verklaring en voorspelling van het ontstaan respectievelijk de verdere ontwikkeling van bepaalde bewoningspatronen. De te verwachten bedrijfsvergroting met als gevolg leegkomende boerderijen zou een tweede faktor kunnen zijn bij voorspelling van de ontwikkeling van bewoningspatronen.

Vestiging van niet-agrariërs zou planmatig opgenomen kunnen worden in inrichtingsvoorstellen waar verplaatsing/opheffing van bedrijven aan de orde is: op welke plaatsen past vestiging van burgers in de vrijkomende panden wel of niet in het landinrichtingsconcept of sterker: bij nieuwbouw van een paar boerderijen in gehucht-vorm plaats reserveren voor burgerbebouwing.

- Stadsrand. Er bestaat duidelijk behoefte aan onderzoek naar ontwikkelingen zoals deze plaatsvinden in stadsrandgebieden. Mogelijke onderzoeksobjecten (in volgorde van belangrijkheid): Haaglanden, Zuid-Limburg, Noorderpark-Utrecht.

De stadsrand is een gebied waar zowel zogenaamde 'vuilnisbakfuncties' terecht komen als bestemmingen met een groot ruimtebeslag zoals kantoren (parkeerruimte), tuinentra en andere. Deze bestemmingen worden nu veelal ongepland gerealiseerd in deze randgebieden.

Gegeven de aard van de problematiek (multifunctioneel) verdient het de voorkeur het onderzoek gezamenlijk, vanuit meerdere disciplines te doen plaatsvinden.

Zo is ir. Bouwmeester voor het Haaglanden-project reeds toegevoegd aan de onderzoeksingenieur (algemene landinrichtingsaspecten). Na de zomer gaat het eigenlijk onderzoek van start; probleemstelling en taakverdeling (LD, ICW, LEI) is dan pas concreet aan te geven.

Zuid-Limburg betreft de opdracht van de RPD aan het LEI en het ITC tot onderzoek ten behoeve van het bufferzonebeleid in Zuid-Limburg. Het LEI verricht het landbouwstruktuuronderzoek, het ITC brengt de morfologische verstedelijking van het gebied in kaart, zoals zich dit in de tijd ontwikkeld heeft.

Het is onduidelijk volgens welke procedure het ITC-onderzoek plaats

vindt en in hoeverre dit aanknopingspunten biedt voor onderzoek door de afd. Bewoning van het ICW. De heer Kerstens zal een en ander verder onderzoeken. Naar verwachting kan hierover binnen 1½ maand duidelijkheid verkregen worden.

Naast ir. Ketelaars, de onderzoeksingenieur, heeft dr. ir. Kerstens namens Landinrichting zitting in de begeleidingskommissie van het onderzoek.

Overwogen wordt een C.I. uit te voeren voor het gebied. Uit een oogpunt van onderzoek vormt het gebied een aantrekkelijk studie-objekt omdat veel basismateriaal beschikbaar komt. De vraag is welke ruimte er binnen het RPD-kader bestaat voor bewoningsonderzoek door het ICW.

In het Noorderpark, aan de rand van Utrecht doen zich de algemene stagnatieverschijnselen van stadsrandgebieden voor als gevolg van de verstedelijkingsdruk. Allerlei semi- of niet-agrarische functies vinden er niet-planmatig een vestigingsplaats.

Landbouwkundig laat de inrichting van het gebied te wensen over. Een inventarisatie van de produktieomstandigheden alsmede een enquêteonderzoek naar de wensen van de bevolking, woonachtig en/of werkzaam in het gebied zou deel uitmaken van een stadsrandonderzoek in dit gebied.

UPOZ betreft deskriptief en exemplarisch onderzoek naar de mogelijkheden om bovenwijkse groenvoorzieningen te realiseren in stadsrandgebieden onder een aantal voorwaarden (goede inpassing in landschap o.m.). Een of twee voorbeelden zullen worden gekozen voor verder onderzoek (waarschijnlijk groeikernen). Het onderzoek kent zowel gedragswetenschappelijke aspecten als aspecten welke de ruimtelijke inrichting betreffen.